

Ve snaze předejít a zabránit zmatkům, jež v době hlubokého úpadku římské jurisprudence zavládly v praxi při používání starých právnických příruček a knih, vydali císařové období dominátu několik konstitucí, které užívání děl klasických právníků upravovaly.

Tři z těchto zákonů převzal císař Theodosius do své kodifikace práva (Codex Theodosianus z let 435 — 438) a pod rubrikou „O dobrých zdáních právníků“ (*De responsis prudentum*) je zařadil na samý počátek svého díla. Ze zákonů je nejvýznamnější třetí, poslední, známý pod názvem „citační zákon“.

Císařové Theodosius a Valentinianus nařizují, že na soudech a v denní právní praxi se smí užívat (se smí citovat) pouze spisy pěti právníků nejslavnějších, neautoritativnějších. Proti všemu očekávání se vedle čtyř, již z doby klasické době známých jmen, objevuje i zatím zcela neznámý Gaius. Citační zákon je první oficiální svědectví o velké populárně a rozšíření Gaiových knih ve 3. a 4. století našeho letopočtu.

Originální text je převzat z edice: Mommsen—Meyer, *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmonianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes*, I — II, 1905.

CODEX THEODOSIANUS

LIBER PRIMUS

III.

DE RESPONDIS PRUDENTUM

1. IMP. CONSTANTINUS A. AD MAXIMUM PRAEFECTUM URBI. Perpetuas prudentium contentiones eruere cupientes Ulpiani ac Pauli in Papinianum notas, qui, dum ingenii laudem sectantur, non tam corrigere eum, quam depravare maluerunt, aboleri praecipimus. DAT. IIII K. OCT. CRISPO ET CONSTANTINO CONSS.

KNiha PRVNI

III.

O DOBRÝCH ZDÁNÍCH PRÁVNÍKŮ

1. CÍSAŘ CONSTANTINUS AUGUSTUS MAXIMŮVI, PRAEFEKTOVI MĚSTA. Ve snaze, vykořenit nekonečné spory právníků, nařizujeme, aby bylo zakázáno používat Ulpianovy a Paulovy Poznámky k Papiniánovi, protože (oba), usilující o chválu (vlastního) důmyslu, nechtěli ani tak jeho spisy opravovat, jako spíše kazit. DANO

4. DNE PŘED ŘÍJNOVÝMI KALEN-

DAMI ZA KOSULÁTU CRISPA
A CONSTANTIINA.

(28. září 321/324)

2. IDEM A. AD MAXIMUM
PRAEFECTUM PRAETORIO. Uni-
versa, quae scriptura Pauli con-
tinentur, recepta auctoritate fir-
manda sunt et omni veneratione
celebranda. Ideoque sententiarum
libros plenissima luce et perfectis-
sima elocutione et iustissima iuris
ratione succinctos in iudiciis pro-
latos valere minime dubitatur.
DAT. V K. OCT. TREVIRIS CONS-
TANTIO ET MAXIMO CONSS.

3. IMP. THEODOSIUS ET VA-
LENTINIANUS AA. AD SENATUM
URBIS ROMAE. POST ALIA. Papi-
niani, Pauli, Gai, Ulpiani atque
Modestini scripta universa firma-
mus ita, ut Gaium quae Paulum,
Ulpianum et ceteros comitetur
auctoritas lectionesque ex omni
eius corpore recitentur. Eorum
quoque scientiam, quorum tracta-
tus atque sententias praedicti om-
nes suis operibus miscuerunt, ra-
tam esse censemus, ut Scaevolae,
Sabini, Iuliani atque Marcelli om-
niumque, quos illi celebrarunt, si-
tamen eorum libri propter antiqui-
tatis incertum codicum collatione
firmantur. Ubi autem diversae sen-
tentiae proferuntur, potior nume-
rus vincat auctorum, vel, si nume-
rus aequalis sit, eius partis prae-
cedat auctoritas, in qua excellen-
tis ingenii vir Papinianus emineat,
qui ut singulos vincit, ita cedit
duobus. Notas etiam Pauli atque
Ulpiani in Papiniani corpus factas,
sicut dudum statutum est, praeci-
pimus infirmari. Ubi autem eorum
par censetur auctoritas, quos
sequi debeat, eligat moderatio iur-

dicantis. Pauli quoque sententias
semper velere praecipimus. ET
CETERA. DAT. VII ID. NOVEMB.
RAVENNA DD. NN. THEODOSIO
XII ET VALENTINIANO II AA.
CONSS.

neužívaly Paulovy a Ulpianovy
Poznámky k dílu Papiniana. Kde
se však přednášejí jejich názory
na počet stejné a (také) vážnost
(citovaných) autorů je stejná,
necht si rozvážnost soudce vybere
jeme (dále), aby také Paulovy
Sentence měly trvalou platnost.
A DALŠÍ. DÁNO 7. DNE PŘED LIS-
TOPADOVÝMI IDAMI ZA 12. KON-
SULÁTU NAŠEHO PANA THEODO-
SIA AUGUSTA A ZA 2. KONSULA-
TU NAŠEHO PANA VALENTINIA-
NA AUGUSTA V RAVENNĚ.
(7. listopadu 426)

27. září 327(?)

3. CÍSAŘOVĚ AUGUSTOVĚ
THEODOSIUS A VALENTINIANUS
SENÁTU MĚSTA ŘÍMA. KROMĚ
JINĚHO. Potvrzujeme všechny spi-
sy Papinianovy, Paulovy, Gaiovy,
Ulpianovy, jakož i Modestinovy
s tím, aby Gaius požíval téže auto-
rity, jakou má Paulus, Ulpianus a
ostatní a aby poučení byla předná-
šena z celého jeho díla. Za správ-
né uznáváme i vědecké názory
těch, jejichž pojednání a názory
zapracovali všichni svrchu řečení
(právníci) do svých děl — jako
Scaevoly, Sabina, Iuliana, jakož
i Marcella a (vůbec) všech, které
oni (právníci ve svých dílech)
oslavili, ovšem za předpokladu, že
jejich knihy budou vzhledem
k nejistotě, stářím způsobené,
utvrzeny porovnáním (přísluš-
ných) svazků. Kde se však proná-
šejí názory protichůdné, ať zvítězí
názor autorů počtem silnějších,
anebo, bude-li počet rovný, ať má
převahu autorita té strany, na kte-
ré vyniká Papinianus, muž skvě-
lého nadání, který pak nad jednot-
livci (vždy) vítězí, dvěma však
ustupuje. Příkladujeme také, aby
jak dříve již bylo stanoveno, se

E. R. Graser, *The Edict of Diocletian on Maximum Prices*, in: Frank, *Survey* V 305nn. R. 301 n. l. Edikt není zachován v celku; máme z něho několik desítek zlomků, nalezených na různých místech říše, kde byl publikován; jsou latinské, řecké nebo dvojjazyčné. Začíná jmény a plnou titulaturou Diokleciána a jeho spoluvládci (tetrarchů, viz č. 274, str. 421), jejichž jménem byl vydán. Pokus odstranit drahotu stanovením maximálních cen nebyl úspěšný (viz č. 299); po Diokleciánově smrti pozbyl edikt platnosti.

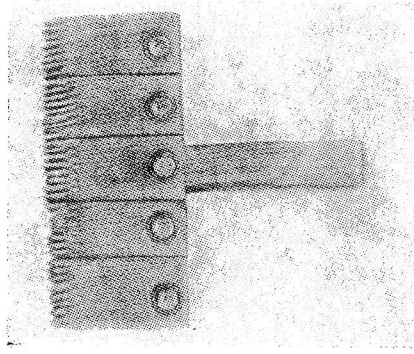
Císař Caesar Augustus Gaius Aurelius Valerius Dioclecián Dobrotivý, Šťastný a Nepřemožitelný, nejvyšší velekněz, Germánský Veliký po šesté, Sarmatský Veliký po čtvrté, Perský Veliký po druhé, Británský Veliký, Karpický Veliký, Arménský Veliký, Médský Veliký, Adiábenský Veliký, (držitel) tribunské pravomoci po osmnácté, sedmi-násobný konsul, imperátor po osmnácté, otec vlasti, prokonsul, (dále) císař Caesar Augustus Markus Aurelius Valerius Maximián Dobrotivý, Šťastný a Nepřemožitelný, nejvyšší velekněz, Germánský Veliký po páté, Sarmatský Veliký po čtvrté, Perský Veliký po druhé, Británský Veliký, Karpický Veliký, Arménský Veliký, Médský Veliký, Adiábenský Veliký, (držitel) tribunské pravomoci po sedmácté, šestinásobný konsul, imperátor po sedmácté, otec vlasti, prokonsul, (dále) nejvznešenější Caesar Flavius Valerius Konstancius Germánský Veliký po druhé, Sarmatský Veliký po druhé, Perský Veliký po druhé, Británský Veliký, Karpický Veliký, Arménský Veliký, Médský Veliký, Adiábenský Veliký, (držitel) tribunské pravomoci po deváté, trojnásobný konsul, a nejvznešenější Caesar Gaius Valerius Maximián Germánský Veliký po druhé, Sarmatský Veliký po druhé, Perský

Veliký po druhé, Británský Veliký, Karpický Veliký, Arménský Veliký, Médský Veliký, Adiábenský Veliký, (držitel) tribunské pravomoci po deváté, trojnásobný konsul, vyhlašují:

Nášemu státu lze s ohledem na války, které jsme šťastně vedli, z vůle nesmrtelných bohů blahopřát, neboť v klidném stavu je svět a spočívá v lůně nehlubšího pokoje; jeho blaho však velí veřejná čest a římská důstojnost i velikost svědomitě uspořádat a důstojně ozdobit i výhodami míru, o který bylo usilováno v hojném potu. Tak budeme moci my, kteří jsme loupeživé nájezdy barbarských kmenů, plápolající z dřívějšíka, díky laskavé přízni božstev porážkou těchto národů potlačili, pokoj na věky založený náležitými záštitami spravedlnosti upevnit. Neboť plameny bezuzdné běsnící lakoty, která bez ohledu na lidské pokolení nikoli pouze rok co rok nebo měsíc co měsíc nebo den co den, ale takřka každou hodinu, ba každý okamžik prudce roste a přibývá, nelze zabrzdit žádným druhem zdrženlivosti; majetky nás všech nemohou v klidu přechkat tuto zvůli vzteklosti, již jsou den co den takovým způsobem neblaze rozchvacovány; nezdá se tedy, že je ještě možno (věci) si nevšímat a mlčet a zmírňovat tak onu zavrženíhodnou nelidskou a politováníhodnou osud obecnou trpělivostí myslí. Avšak (ti) nezkratní zběsilci si přejí jedině — nemít žádný ohled na společnou nouzi; vypadá to, že (ono) takřkajíc krédo vzmáhající se hrabivostí, planoucí dravými požáry, ustane u nešlechetných a nekrotných rozchvacovat majetky všech spíše z donucení než dobrovolně; proto nemohou více sedět se založenými rukama ti, které krajní nouze přiměla pocítit los nejnešťastnější. I dohodli jsme se ve své starostlivosti my, kteří jsme otci lidského pokolení, že do věci musí jako rozhodčí zasáhnout spravedlnost, aby to, po čem lidstvo dlouho toužilo a samo si dát nemohlo, bylo k společné úlevě všech opatřeno skrze léky námi obstarané. A péče o tuto věc, jak sledává společné vědomí všech a jak sama skutečnost křičí, přichází bezmála pozdě. Sháněli jsme totiž dobrou radu nebo prostředky (už) nalezeneé zadržovali v té naději, že — jak se dalo po právu přírody očekávat — lidská povaha dopadená v nejtěžších přecínech se polepší sama; pokládali jsme totiž za daleko lepší vymýtít z lidských srdcí poskvrny nesnesitelného kořistnictví s pomocí citu a rozhodnutí právě těch, kteří se stali — říšitice se denně k horšímu a horšímu a spějice v jakési slepotě myslí k zločinu protistátnímu — svým těžkým hříchem nejkruťší nelidskosti nepřáteli jednotlivců a zločinci na všech. Obracime se tudíž k lékům, po nichž už dávno nutnost volala, a to beze strachu před stříznostmi, že by snad náš léčivý zásah byl pokládán za nevčasný nebo zbytečný nebo za příliš slabý a neúčinný mezi nešlechetnými, kteří po tolik let chápali, že naše mlčení je návodem ke zdrženlivosti, a přece poslech-

10. AVP

nout nechtěli. Vždyť kdo je srdce tak otupělého a citu lidského tak vzdálen, aby nevěděl či spíše aby nepocítil, že ceny zboží, které se budto směňuje na trzích nebo s kterým se denně v městech obchoduje, stoupily tak nevázaně, že bezuzdný hlad po kořistech se nedá ukojit ani hojností zásob, ani úrodnými léty? Takže prostě taková lidé, kteří jsou v těchto zaměstnáních odborníky, jsou nepochybně neustále na číhané, ba loví z pohybu hvězd i ty větry a bouře a ve své nepravosti nedovedou strpět, aby se úrodná pole zavlažila ke zdatu budoucích plodin nebeskými dešti; vždyť oni se cítí poškozeni, kdyžkoli nastane blahobyt třeba jen přízní povětrnosti. Oni se vždycky snaží pro sebe těžít i z dobrodiní božských, požehnaní obecného nadbytku udušit a v neúrodném roce zase kupčít s nedostatky žní (?) i se službami obchodníků; oni, ač každý z nich oplývá obrovským bohatstvím, jaké by mohlo i národy zplna nasytit, pachtí se za (cizími) majetky a shánějí dravčí úroky. S ohledem na obecnou lidskost, naši provinciálové,²² je záhodno vytyčit jejich chamtivosti meze.

58. Dřevěný hráběn na česání vlny
Egypt, 3. stol. n. l.

Mustíme však už vysvětlit ty příčiny, jejichž naléhavost nás konečně přiměla odložit dlouho osvědčovanou trpělivost. I když je nesnadno lakotu dlouho po celém světě zručit zvláštním důkazem či spíše činem ozřejmit, přece pak bude zavedení léku spíše uznáno za spravedlivé, když neukáznění lidé budou nuceni nezkratné choutky své mysli poznat pomocí nějakého označení a známek. Kdo by tedy nevěděl, kterak drzost, zákeřná nepřítelkyně veřejného prospěchu, všude tam, kam jsou v zájmu společnosti všech vysílána naše vojska — nejen po vsích a městech, nýbrž na každé silnici — zmocňuje se mysli překupnického spřeženstva²³ a ceny zboží vyhání nikoli na čtyřnásobek nebo osminásobek, (ale) tak, že lidská řeč nemá názvu pro (takovou) cenu a jednání? A že někdy dokonce rozprodání jedné věci připraví

²² Provinciální úřednictvo.

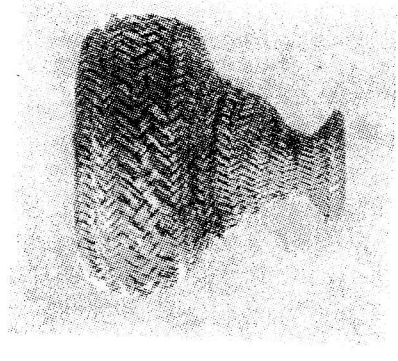
²³ Sectio, což obvykle znamenalo rozprodávání státních konfiškátů soukromými podnikateli. Tady jde o nezákonnou dohodu jakýchsi „keřtášů“, kteří skupovali zboží — hlavně takové, po kterém byla poptávka ve vojsku — a když jim pak disponovali samojedním, určovali si sami ceny.

vojna o dar i žold? A že vše, co snesl celý svět k vydržování vojsk, se stává proklatým ziskem rozchvacujících? Takže to vypadá, jako by naši vojíní žen své vojenské služby i svoje dlouholeté útrapy postupovali skupitelům všeho zboží jen proto, aby olupovači samého státu uloupili každého dne tolik, kolik si (ani) nedovedou uchovat.

Těmito všemi věcmi, které jsou výše shrnuty, spravedlivě a právem rozhořčení, když takřikajíc už sama

lidskost prosí o jejich odstranění, rozhodli jsme se stanovit nikoli ceny zboží — neboť to by nebylo spravedlivé, když se někdy mnohé provincie honosí štěstím vytvořené láce a jakoby jakousi výsadou nadbytku — nýbrž (maximální) míru; to aby — kdyžby se vynořila, nedejtež bohové, nějaká veliká drahotá — byla lakota, kterou (dříve) jakoby na rovinách nesmírně rozlehlých nebylo možno zadržet, sevřena hrázením našeho nařízení a hranicemi brzdicího zákona. Nechat jsou tedy ceny uvedené v textu následujícího seznamu v celém světě dodržovány tak, aby všichni pochopili, že jim je odňata volnost je pokračovat; přitom se ovšem nezapovídá v těch místech, kde se objeví hojnost a nadbytek zásob, blažená láce, o niž je nejlépe pečováno, když je omezoována a krocena hrabivost. Mezi prodávajícími a kupujícími, kteří vyhledávají přístavy a obcházejí cizí provincie, bude pro vzájemnou směnu platit toto omezení: Protože už sami vědí, že v tísní drahoty nesmějí být stanovené ceny zboží překročeny, ať si při prodeji do ceny započítají i výlohy s místem a cestami i celým obchodem. Z tohoto (omezení) je patrna spravedlivost (našeho) ustanovení, že (ani) ti, kteří (zboží) přepravují, nesmějí nikde prodávat draze.

Zákony, jak známo, bývaly u našich předků vydávány na ten způsob, že troufalost byla krocena předem určenou hrozbou — najde se totiž velice zřídka lidská povaha, která jedná správně dobrovolně, a je patrné, že strach jako učitel je nejoprávněnějším vychovatelem pro povinnost; proto stanovíme (i my), aby vzepře-li se kdo drze znění tohoto nařízení, byl stíhán hrdelním soudem. Nikdo ať toto ustanovení nepokládá za tvrdé, když je snadné nebezpečí uniknout, (totiž) zachovat sebekázeň. Témuž trestu však bude vystaven i ten, kdo bude z touhy po nabytí proti našim nařízením s prodavačovou chamtivostí

59. Kosičik pletený z rákosí
Egypt, 3. stol. n. l.

kachny	1 pár	40 denárů
zajíc		150 denárů
králík		40 denárů
drozdí vinní (?) vybraní	deset kusů	40 denárů
drozdí vinní (?) divocí	deset kusů	20 denárů
drozdí fíkoví	deset kusů	40 denárů
drozdí	deset kusů	16 denárů
plchové	deset kusů	40 denárů
páv samec		300 denárů
pávice	deset kusů	200 denárů
křepelky	deset kusů	20 denárů
špačci	italská libra	20 denárů
kančího masa	italská libra	16 denárů
jeleního		12 denárů
gazelího nebo daňčího nebo z divoké kozy	italská libra	12 denárů
savého selate	za libru	16 denárů
jehněte	za libru	12 denárů
kůzlete	za libru	12 denárů
loje hovězího nebo skopového	1 italská libra	6 denárů
másla	1 italská libra	16 denárů

Následuje V. ceník ryb, VI. zeleniny, ovoce, vajec a sýrů.

VII. O nádenických mzdách

Zemědělskému nádeníku ke stravě za den	25 denárů
[...]	50 denárů
zedníkovi jako výše, ke stravě za den	50 denárů
truhláři jako výše, za den	50 denárů
tesaři jako výše, za den	50 denárů
vápeníkovi jako výše, za den	50 denárů
mramoráři jako výše, za den	60 denárů
mozaikáři stěn jako výše, za den	60 denárů
mozaikáři podlah jako výše, za den	50 denárů
maliři pokojů jako výše, za den	75 denárů
maliři obrazů jako výše, za den	150 denárů
výrobci povozů jako výše, za den	50 denárů
kováři jako výše, za den	50 denárů
pekaři jako výše, za den	50 denárů
staviteli námořních lodí jako výše, za den	60 denárů
staviteli říčních lodí jako výše, za den	50 denárů

za syrové cihly k vypálení denní mzdu, za čtyři cihly dvoustopé, opatří-li sám materiál, ke stravě rovněž za vepřovice denní mzdu, za osm cihel, opatří-li sám materiál, ke stravě velbloudáři nebo oslaři nebo poháněči soumarů ke stravě za den
 pastýři ke stravě za den
 mezkari ke stravě za den
 zvěrolékaři za ostříhání a úpravu kopyt od kusu za puštění žilou a očištění hlavy od kusu holičovi za každou osobu
 střihači dobytka za jeden kus ke stravě

...
 cvičitelé za každého žáka měsíčně
 dozorcí za každé dítě měsíčně
 učitelé psaní za každé dítě měsíčně
 učitelé počtů za každé dítě měsíčně
 učitelé těsnopisu za každého žáka měsíčně
 učitelé psaní rukopisů nebo listin za každého žáka měsíčně
 50 denárů
 gramatikovi řeckému nebo latinskému a geometrovi za každého žáka měsíčně
 učitelé řečnictví nebo sofistovi za každého žáka měsíčně
 200 denárů
 právnímu zástupci nebo právoznalci za žalobu
 za proces
 učitelé stavitelství za každého žáka měsíčně
 šatnáři za jednoho návštěvníka lázní
 lázeňskému soukromému od jednoho návštěvníka
 250 denárů
 250 denárů
 1000 denárů
 100 denárů
 2 denáry
 2 denáry

Následuje VIII. ceník koží, IX. obuvi, X. ostatních kožených výrobků, XI. výrobků z koží a velbloudí srsti, XII. stavebního dřeva, XIII. výrobků soustružnických, XIV. kolků a palivového dříví, XV. vozů, zemědělského nářadí, mlýnů, XVI. barvív a jehel, XVII. dovozného a píce, XVIII. peří a psacích potřeb, XIX. textilií vlněných a hedvábných, XX.-XXI. mezd vyšivačských a tkalcovských, XXII. mezd valchářských, XXIII. ceník surového hedvábí a hedvábné příze, XXIV. hedvábného a vlněného purpuru, XXV. vlny, XXVI.-XXIX. lněných výrobků, XXX. zlata a zlatnických výrobků, XXXI. stříbrnických výrobků, XXXII. různých zboží.

**Digesta,*) Liber I., tit. 3. De legibus senatusque consultis
et longa consuetudine.**

1. *Papinianus libro primo definitionum*: Lex est commune praeceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quae sponte vel ignorantia contrahuntur coercitio, communis rei publicae sponsio.
4. *Celsus libro quinto digestorum*: Ex his, quae forte uno aliquo casu accidere possunt, iura non constituuntur:
5. *Idem libro XVII digestorum*: nam ad ea potius debet aptari ius, quae et frequenter et facile, quam quae perraro eveniunt.
7. *Modestinus libro I regularum*: Legis virtus haec est imperare vetare permittere punire.
8. *Ulpianus libro III ad Sabinum*: Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.
9. *Idem libro XVI ad edictum*: Non ambigitur senatum ius facere posse.
1. *Papinian v první knize Definic*: Zákon je obecně závazné ustanovení, rozhodnutí moudrých mužů, kterým se čelí bezprávným činům, ať vědomě či z neznalosti páchaným; zákon je obecný příslib poslušnosti.
4. *Celsus v páté knize Digest*: Při vzniku právní normy se nepřihlíží ke skutečnostem, ke kterým dochází jen zřídka kdy:
5. *Týž v sedmnácté knize Digest*: Neboť právní normy se musí spíše upravovati pro ty případy, které se stávají snadno a často, než pro ty, které se vyskytují velmi zřídka.
7. *Modestim v první knize Řeholí*: Cíl zákona je rozkazovat, zakazovat, dovolovat, trestat.
8. *Ulpian ve třetí knize (komentáře) k Sabinovi*: Práva nejsou stanovena pro jednotlivé osoby, ale obecně.
9. *Týž v šestnácté knize komentáře k ediktu*: Není pochyby o tom, že senát může stanoviti právní normy.

*) Viz dále *Corpus iuris civilis*; tento titul, zaměřený na dějiny státu, je předsunut, ježto další úryvky z *Corpus iuris civilis* jsou ve Výboru zaměřeny na dějiny soukromého práva.

10. *Iulianus libro LVIII digestorum*: Neque leges neque senatus consulta ita scribi possunt, ut omnes casus qui quandoque inciderint comprehendantur, sed sufficit ea quae plerumque accidunt contineri.
11. *Idem libro LXXX digestorum*: Et ideo de his, quae primo constituuntur, aut interpretatione aut constitutione optimi principis certius statuendum est.
18. *Celsus libro XXVIII digestorum*: Benignius leges interpretandae sunt, quo voluntas earum conservetur.
20. *Iulianus libro quinquagesimo quinto digestorum*: Non omnium, quae a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.
24. *Celsus libro VIII digestorum*: Incivile est nisi tota lege perspecta una aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.
29. *Paulus libro singulari ad legem Cinciam*: Contra legem facit, qui id facit quod lex prohibet, in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit.
31. *Ulpianus libro XIII ad legem Iuliam et Papiam*. Princeps legibus salutatus est: Augusta autem licet legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi privilegia tribuunt, quae ipsi habent.
33. *Ulpianus libro primo de officio proconsulis* Diuturna consuetudo pro iure et lege in his quae non ex scripto descendunt observari solet.
37. *Paulus libro I quaestionum*: Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro eiusmodi casibus usus fuisset: optima enim est legum interpretatio consuetudo.
38. *Callistratus libro I quaestionum*: Nam imperator noster Severus rescripsit in ambiguitatibus quae ex legibus proficiscuntur consuetudinem aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritatem vim legis optinere debere.
40. *Modestinus libro I regularum*: Ergo omne ius aut consensus fecit aut necessitas constituit aut firmavit consuetudo.
41. *Ulpianus libro II institutionum*: Totum autem ius consistit aut in acquirendo aut in conservando aut in minuendo: aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusque fiat, aut
10. *Iulianus v padesáté deváté knize Digest*: Ani zákony ani rozhodnutí senátu nemohou býti koncipovány tak, aby zahrnovaly všechny případy, které se kdy mohou státi; postačí, zahrnují-li ty, které se stávají nejčastěji.
11. *Týž v devadesáté knize Digest*: A je proto třeba, aby výkladem nebo nařízením nejlepšího císaře bylo bližší stanoveno o tom, co bylo prvotně usneseno.
18. *Celsus v dvacáté deváté knize Digest*: Zákony musí být vykládány volněji, aby byl zachován jejich smysl.
20. *Iulianus v padesáté páté knize Digest*: Nemůže býti za správné uznáno všechno to, co stanovili předkové.
24. *Celsus v deváté knize Digest*: Je nespravedlivé souditi nebo dávatí dobré zdání podle určité části zákona, neznáme-li jeho celkový obsah.
29. *Paulus v jediné knize (komentáře) k zákonu Cincia*: Proti zákonu jedná ten, kdo činí to, co zákon zakazuje. Zákon obchází ten, kdo, aniž by jednal proti slovům zákona, jedná proti jeho smyslu.
31. *Ulpian v třinácté knize komentáře k zákonu Julia a Papia*. Císař nepodléhá zákonům; císařovna sice zákonům podléhá, císařové jí ale udělují stejná privilegia, jaká mají sami.
33. *Ulpian v první knize o úřadu prokonsula*: Dlouho trvající obyčej je třeba považovati za právo a zákon v těch případech, kdy není žádný psaný předpis.
37. *Paulus v první knize Problémů*: Vznikne-li pochybnost o výkladu zákona, je třeba především prozkoumat, jaké právní normy obec již v případech téhož druhu užila: neboť zvyklost je nejlepší vykladač zákona.
38. *Callistratus v první knize Problémů*: Neboť náš císař Severus rozhodl, že v případech pochybností o výkladu zákonů má obyčej nebo závažnost případů stejným způsobem rozhodovaných, míti moc zákona.
40. *Modestinus v první knize Řeholí*: Všechno právo vzniklo totiž buďto z (obecného) souhlasu nebo z nutnosti nebo bylo utvrzeno obyčejem.
41. *Ulpianus ve druhé knize Institucí*: Všechny právní normy se totiž zabývají buďto nabýváním nebo udržováním nebo zmenšováním majetku: buďto se totiž jedná o to, jakým způsobem

učiní krok tak zoufalý, byl přibit na kříž, tak aby byl ostatním výstra- hou, že nikdo nemá být napříště tak drzý.

Rovněž aby bylo všestranně postaráno o bezpečnost nevinných, na- řizujeme, aby nebyla připouštěna ani pověstná udání písemná. Bu- dou-li podána anonymně a někdo je najde, bude povinen ihned je odstranit a roztrhat nebo spálit. Stejným způsobem nechť se k nim chovají soudcové: bude-li jim snad takové podání doručeno, ať je na- říčí spálit, protože taková písemnost musí být od soudcova sluchu daleko odstraněna; přitom musí být s těmi, kdo se odváží taková udání podat, zavedeno vyšetřování, tak aby byli vypátráni a podrobeni za svou troufalost náležitým trestům.

O tom všem jsme soukromě rozeslali přípis nejen našim prefektům, ale i místodržícím a hlavním pokladníkovi a maršálovi; jeho znění je pojato do jiného našeho výnosu, z něhož je plně patrné, jaký zákon a nařízení obsahuje.

Uveřejněno o lednových Kalendách za konsulátu Volusianova a Annianova.

Ř Í M S K Á Ř Í Š E A J E J Í S P R Á V A Z A D O M I N Á T U

CELKOVÝ OBRAZ ŘÍŠE

301

ANONYMNÍ VÝKLAD O CELÉM SVĚTĚ I NÁRODECH

GLM str. 104 nn. Nedochovaný řecký originál, jenž se nám zachoval v pozděj- ším (asi zkráceném) latinském překladu, byl psán asi v 2. pol. 4. stol. n. l. Začátek je ztracen; na počátku zachované části se hovoří o Indii a Persii, pak se přechází k po- pisu říše římské (v zásadě směrem od východu k západu); z něho pocházejí naše výňatky. Srv. č. 295 a 302.

22. Po těch (Peršanech) přijde naše území. Následuje totiž Meso- potámie a Osdroéna. V Mesopotámii je mnoho rozličných měst; vy- nikající jsou ta, která chci uvést. Je to tedy Nisibis a Edessa; ta mají muže po všech stránkách výtečné a v obchodování velmi chytré, i zna- ménité lovce a boháče. A jsou vybaveni všemi statky: odebírajíce totiž (zboží) od Peršanů, sami je prodávají do celého římského území, a co kupují, zase předávají (dále), vyjma měď a železo, protože měď nebo železo se nepřátelům prodávat nesmí. Tato města, opírající se vždy o [...] a císařovu moudrost, mají proslulá opevnění a za války vždycky maří bojovnost Peršanů; kypí kupeckým ruchem a obchodují zname- nité s celou provincií.

23. Pak je už celá oblast syrská. Dělí se na tři Sýrie: Foinickou,

Palestinu a Kotlinu. A jsou tam města rozmanitá, vynikající, preveliká, která jednotlivě uvedu, abych potěšil posluchače. Předně je to tedy Antiochie, město královské, ve všem výborné, v němž sídlí i pán světa;²⁹ obec skvělá, vynikající veřejnými stavbami, pojímající množ- ství obyvatelstva, živící všechny, oplývající všemi statky. 24. Pak už jiná města, jako Tyrus, který horlivě obchoduje se vším a je nadmíru bohatý; snad žádné město Východu není v obchodu čilejší. 25. Má muže bohaté a všestranně schopné. Za ním je město Berytus,³⁰ velice rozkošnické a s právníckými školami, jejichž zásluhou všechny římské soudy [...] Odtamtud totiž vycházejí učení mužové do celého světa, jsou přisedlicími soudců a jakožto znalci zákonů střeží provincie, do nichž se posílají zákonná ustanovení. ... 27. Vynikající a dobré město je i Láodikeia, která přijímá veškeré zboží a odesílá je do Antiochie, čímž ji skvěle podporuje a zaměštnává. 28. Podobně jako tato je vý- tečné i město Seleukie; také ona předává vše, co se do ní dováží, zmí- něné Antiochii, zboží jak císařské, tak soukromé. Pán světa, císař Konstantin spatřiv, že je tak užitečná jemu i vojsku, prorazil obrovskou horu, vpusťl tam moře a vytvořil veliký a dobrý přístav, aby v něm byly připlovávající lodí chráněny a aby císařský náklad nevezal za své. ...

31. Protože jsme tedy zmíněná města jednotlivě popsali a vyjmeno- vali [...] na plátno jsou tato: Skythopolis, Láodikeia, Byblus, Tyrus, Berytus, která vyvážejí plátno do celého světa a vynikají veškerým blahobytem. Podobně i Sarepta a Caesarea a Neapolis, jakož i Lydda, (která vyvážejí) pravý nach. Všecka uvedená města jsou proslulá a úrodná na obilí, víno, olej a všecko zboží; palmu „Nikolaos“ tedy najdeš v krajinně palestinské, na místě zvaném Jericho, podobně i da- maškou a jinou palmu menší a pistacií a hojnost jablek všeho druhu.

32. Protože se však sluší popsat v nich i jednotlivosti, je nutno po- vědět i to, čím se lze v jednotlivých městech pobavit. V Antiochii tedy máš hojnost zábav všeho druhu, hlavně však hry v cirku. A proč všeho druhu? Protože tam sídlí císař, nutně je tam všeho pro něho. Hle, po- dobně se konají církové hry i v Láodikei, v Tyru, v Berytu a v Caesarei; ale Láodikeia posílá do jiných měst nejlepší vozataje, Tyrus a Berytus herce, Caesarea mimické tanečnický, Héliopolis flétnisty pro sbor, nej- spíše proto, že Múzy z Libanonu jim vnukají božský přednes. Někdy však má dobré koncerty i Gaza; říká se však, že má i borce ve všeboji, Askalón zápasníky, Kastapala provazolezece. 33. Všecka však žijí z obchodu a mají muže bohaté na všecko, i ve výmluvnosti, i v dříle, i v ctnosti; a mají mírné podnebí. ...

²⁹ Antiochie nad Orontem byla jedním ze sídelních měst říše.

³⁰ Dnešní Bejrut.

34. Po levé straně Sýrie máš tedy končiny Egypta, Alexandrie a celé Thébaidy, které je nutno popsat. Celý kraj egyptský je tedy věnčen řekou zvanou Nil, který přítékáje zavlažuje všechen zemský povrch a (ten) nese plodiny všeho druhu, vyjma oléj: pšenici, ječmen, zeleninu a hojnost vína. ... 35. Alexandrie je město velmi veliké, vynikající svým uspořádáním, oplývající statky a bohaté potraviny. Jedí se tam totiž tři druhy ryb, což v jiné provincii není, říční a jezerní a mořské. Je tam nadbytek všeho zboží, ať už voňavek nebo jakýchkoli barbarských výrobků; v tyhle Thébaidy má totiž (Alexandrie) národ Indů,³¹ všecko odebírá a všem dodává. ... 36. Mimo všechny statky, které má, vlastní i jednu věc, která se nevyrábí nikde než v Alexandrii a v jejím území, bez které nemohou být v provozu ani soudy, ani soukromé záležitosti, ba na té věci samé takřka stojí celá lidská přirozenost. A co to je, co tak velebím? Papyrus, který ona vyrábí, vyváží do celého světa a tak poskytuje zboží užitečné všem; má jej vedle všech měst a provincií jen ona, ale poskytuje jej ze svých pokladů bez zavístiti. A Nil přináší požehnaní pro celou provincii. Ta řeka Nil stéká v letní dobu, zavlažuje všechnu půdu a připravuje ji k osetí, a obyvatelé se sytí velikým požehnaním té setby; u nich totiž jedna míra (osiva) dává sto až sto dvacet měr (úrody). A takový výnos dávající ta země jednoho každého roku, je užitečná i jiným provinciím: vždyť Konstantinopol v Thrákii se z ní živí převážně, podobně i končiny východní, hlavně s ohledem na císařské vojsko a válku s Persány; pro ně nemůže dodávat jiná provincie než božský Egypt. ...

38. Potom už po pravici opět nad Sýrií nalezněš Arábii; její největší město je Bostra, která prý provozuje největší obchod, ležíc blízko Peršanů a Saracénů; obdivují se v ní veřejně stavbě, čtyřdílné bráně. 39. Pak je zase oblast Kilíkie, která vyrábí mnoho vína a tak oblažuje i jiné provincie; je v ní město veliké a znamenité, jménem Tarsos. 40. Za těmi výše leží Kappadokie, v níž jsou znamenití muži a největší město Caesarea. Jsou v ní prý největší mrazy, takže člověk kraje neznalý tam nemůže bydlet bez nějakého umělého obydlí. Vyváží prý na všechny strany toto výtečné zboží: zajecí plst a překrásné kožesiny babylonské a známá báječná zvířata.³² 41. Pak je v cestě Galatie, výtečná provincie, soběstačná. Vyváží přemnoho látek, někde však dodává (naším) pánům i dobré vojáky. Největší město v ní se jmenuje Ancyra.³³ Jí se tam prý božský chléb nejlepší jakosti. 42. Pak zase Frýgie, rovněž dobrá krajina; i ona má statečné muže ... I v ní je prý

³¹ Z Dolního Egypta šla Rudým mořem námořní obchodní cesta do Indie.

³² Nejspíš čistokrevné koně.

³³ Dnešní Ankaru.

převeliké město, Láodikieia, která vyváží pouze látky označené jménem, zvané láodikiejské. 43. Potom nad ní je Malá Arménie, která prý dodává jezdce a lučštníky, dobré pro válku.

44. Potom je Paflagonie a Pontus, domov bohatých mužů a vynikajících nemálo, podobně jako ti kappadočtí a galatiští, i v učnosti a ve všem dobrém. ... Mají tedy zmíněné provincie, to jest Pontus, Paflagonie, Galatie a Kappadokie, moudré muže. Chceš-li si poslechnout moudrost mužů, pohled na dva komitáty, Východní a Západní, a nenajdeš tam žádné — rovněž ani v jiných městech a provinciích — tak vážené, jako jsou Pontští, Paflagonští, Kappadočtí a Galatiští; proto se i myslí, že se věnují obchodu na příkaz císařů; jsou totiž velmi spolehliví v platebních povinnostech, jsouce od přírody dobří ...

47. Pak je převeliká Asie,³⁴ která vyniká nad každou provincii a má bezpočtu měst, převelikých pak a přímořských má mnoho; z nich je nutno jmenovat dvě: Efesos, který prý má znamenitý přístav; podobně i Smyrna, rovněž skvělé město. Celý kraj je rozlehlý a úrodný na všechny plodiny, rozličná vína, oléj, rýži, dobrý nach, pšeničné kroupy. ...

49. Za Helespontem najdeš obdivuhodnou Bithýnii, která je obrovská a výtečná a dává plodiny všeho druhu. Je v ní sice mnoho měst, ale obdivuhodná je Nikáia a Nikomédie. Takové uspořádání, jaké má Nikáia, je těžko nalézt jinde; člověk by myslil, že kvůli souměrnosti a kráse bylo k městu přiloženo nějaké pravítko; také je opatřeno vším a stálé(?). Nikomédie sama je pak vynikající a obdivuhodná, oplývá vším a má znamenitou veřejnou stavbu, starou baziliku, kterou prý zasáhl z nebe boží oheň a spálil ji; pak byla obnovena Konstantinem. Má i cirkus, velice dobrou stavbu, ve které se pořádají hry s velkou péčí.

50. Za Bithýnií je zase provincie Thrákie; i ta je bohatá na plodiny a má muže vysoké a ve válce statečné. Proto se odtamtud často odvádějí vojáci. Jsou v ní skvělá města Konstantinopol a Hérakleia; ta Konstantinopol byla kdysi Byzantium, ale Konstantin, založiv (tam) město, dal mu své jméno.³⁵ Hérakleia má znamenitou stavbu, divadlo a královský palác; Konstantinopol však si může dovolit mít výborné všecko, díky Konstantinovi. Také se tam pořádají velmi urputné hry v cirku. 51. Za Thrákii ti bude ležet v cestě Makedonie; ta oplývá vším, ale jako zboží vyváží železo a olovo, někdy i slaninu a dardanský sýr — leží při ní totiž Dardanie. Má skvělé město Thessaloniku;³⁶ i to je jedno z předních. ...

³⁴ Tj. provincie Asie v Malé Asii (viz č. 295).

³⁵ O Konstantinopoli viz č. 308, 310, 312.

³⁶ Dnešní Soluň.

52. Za Thesálii je země Acháia, Řecko a Lakónika, která má vlastní vědy, v jiném si však nestačí. Provincie sama je totiž malá a hornatá a nemůže být tak úrodná; rodí však trochu oleje a atický med. Více slyne slávou učenců a výmluvnosti, kdežto v jiných věcech tomu tak většinou není. Města jsou v ní tato: Korint a Athény; město Korint se totiž hojně věnuje obchodu a má významnou stavbu, amfiteátr, kdežto Athény staroslavné dějiny ... Lakónika se však vyznačuje, jak se myslí, pouze krokejským kamenem, který se jmenuje „lakedaimonisky“.³⁷ ...

53. Dále (za Epeirem) je Dalmácie; ta prý vyniká v obchodu. V hojnosti vyváží dalmatský sýr a klády na stavbu krovů, podobně i železo, tři užitečné druhy (zboží) ... 54. Potom už po pořádku tyto provincie:³⁸ Kalábrie, která rodí obilí a oplývá všim dobrým. Za ní Bruttium; i to je výtečné, jako zboží vyváží červené látky a mnoho znamenitého vína. Za Bruttium je znamenitý kraj Lukánie; i ona oplývá všim a ven vyváží množství slaniny ... Za ní provincie Kampánie, ne sice příliš velká, ale chovající bohaté muže; je soběstačná a je špiží královského Říma. 55. A za ní Itálie;³⁹ ta, je-li jmenována, už samým slovem či jménem hlásá svou slávu. Je v ní mnoho rozličných měst, a jsouc plna všeho dobrého, je řízena prozřetelností. V samé Itálii nalezněš mnoho druhů vína: picenské, sabinské, tiburtské, tuské ...

57. Potom je oblast Panonie, země ve všem bohatá, i na obilí, dobytek a obchod, zejména i na otroky. A vzdýcky je sídlem císařů. Největšími městy v ní jsou Sirmium a Norikum; odtamtud prý se vyváží norická látka. ...

58. Za Panonií provincie Galie; protože je převeliká, také vzdýcky potřebuje císaře; toho má ze svého středu.⁴⁰ Pro blízkost moře má hojnost všeho, ale velmi drahého. Je v ní prý převeliké město, jménem Trevír, kde prý i (nás) pán sídlí; a leží ve vnitrozemí. Je ve všem zásobováno druhým městem, které (Galie) má; to leží nad mořem a jmenuje se Arelatum;⁴¹ odebírá zboží z celého světa a dopravuje je do zmíněného města. Celá ta oblast má statečné muže a slavné válečníky; proto prý většina vojska a jeho síla je galská, a je to provincie po všech stránkách obdivuhodná. ...

³⁷ Zelenavý kámen (porfýr), nazvaný podle lomů v Krokeai.

³⁸ V rámci Itálie jakožto poloostrova Apeninského.

³⁹ Míněna je střední Itálie, tj. provincie Tuscia, Umbria a Samnium (srv. č. 295) a ovšem Řím, ležící na rozhraní Tuscie a nové Kampánie (dříve Latia).

⁴⁰ Nejisto, zda je míněn císař Konstans (337–350) nebo vzdorocísař Magnentius (350–353), oba narození v Galii.

⁴¹ Dnešní Arles.

59. Potom při Galíích je Hispánie, země rozlehlá a převeliká a bohatá na znalce všech druhů zboží; jednotlivě je vyjmenujeme. Vyváží totiž olej, rybí jáhu, rozličné tkaniny, slanine a potahy; dodává celému světu, má všecko zboží a je znamenitá ve všech tovarech. Mimoto poskytuje celému světu znamenité provazy, takže mnohým se zdá nepostradatelná, protože to zachraňuje lodí všeho druhu a tím se umožňuje do značné míry všechen obchod; mnohým však připadá chudá. ...

60. Potom nalezneš směrem k jihu zemi Mauretánii. Lidé jsou tam svým životem i svými mravy barbarští, ale Římanům poddání. Ta provincie obchoduje s textílem a s otroky a oplývá obilím; je v ní město Caesarea. Potom za Mauretánií je provincie Numídie, oplývající plodinami a soběstačná; její (vývozní) zboží je rozličný textil a výborná zvířata.⁴²

61. Při této provincii se nachází oblast Afrika, bohatá ve všem; je vybavena všemi statky, také plodinami a potahy, a takřka sama je s to poskytovat olej všem národům. Má mnoho rozmanitých měst, ale jedno zvláštní a obdivuhodné, jménem Kartágo ... Je opravdu proslulé svým uspořádáním; co se pak týče krásy [...] má olivovníky; má totiž stromořadí v přímých ulicích. Má především i přístav, novou podívanou, v němž poskytuje lodím jasnou hladinu, prostou strachu; je v něm totiž úplně bezpečno. A ještě v něm najdeš (jinou) vynikající veřejnou stavbu, Ulici stříbrníků. Co se tkne zábav, čekávají obyvatelé velmi dychtivě na jednu podívanou, na (gladiátorské) hry. ...

63. Aby se však nezdálo, že vypouštím celý výklad o ostrovech, zmíním se už i o ostrovech, které leží uprostřed moře, a tak svou řeč uzavru. Na východě jsou tedy dva ostrovy: První a největší je Kypr, kde se stavějí lodí; nepotřebuje prý pro zhotovování korábů nic z jiné provincie; ostrov sám má všecko potřebné, jak následuje: dříví, měď, železo, pryskyřici, jakož i len na plachty a lana. Prý oplývá i všemi ostatními statky. ... 64. Za Euboí najdeš Imbros. Ten Imbros vyváží spousty zajecí plsti, protože toho tovaru má nadbytek; je tam množství těch zvířat. V ostatních věcech je prostřední, soběstačný; vyrábí však mnoho vína a vyváží je do oblasti Makedonie a Thrákie. 65. Pak nalezněš ostrov Krétu ... Na ní je převeliké město Gortýn, v němž je prý i cirkus; jsou tam mužové náležitě bohatí a vzdělání. ...

66. Po všech těchto ostrovech přijde ostrov Sicílie, která se liší výborností půdy; rodí totiž Sicílie mnoho plodin a na všechny strany vyváží v hojnosti užitečné zboží, bezpočtu vlny, podobně i potahy. Jsou tam však i mužové bohatí a znali všech věd, řeckých i latinských.

⁴² Pro hry v amfiteátru.

1. března r. 328 n. l. Adresováno prefektu pro zásobování Říma. Srv. č. 306 (konec).

14,24,1. Císař Konstantin Augustus Cerealovi, prefektovi pro zásobování. Prodejny oleje, které se stanou odúmrť, takže se nikdo nebude moci v jejich držení uvázat,⁸⁴ ať jsou z moci úřední prodány po dvaceti folles. Avšak prodá-li kdo olejní prodejnu, kterou koupil za předepsaný počet folles, za cenu vyšší, budiž dán do železných pout a odeslán do Ilyrika, aby tam podstoupil příslušný trest.⁸⁵ Jestliže však dovrší běh života někdo, kdo vlastní olejní prodejnu na svém statku, bude moci tutéž prodejnu předat podle dědického práva společně se svými ostatními věcmi vlastním dědicům. Dáno o březnových Kalendách v Nikomédii. Došlo 8. před dubnovými Idami v Římě, za konsulátu Januarinova a Justova.

CÍSAŘSKÝ DVŮR V KONSTANTINOPOLI

Novoplatonský filosof (později biskup) Synesius z Kyrény byl r. 399 n. l. vyslán v čele poselstva do Konstantinopole, aby vymohl pro své město od císaře Arkadia úlevu na daních. Při té příležitosti mu přednesl řeč o ideálním vládcí, v níž velmi otevřeně upozornil na některá nebezpečí tehdy Římu hrozící. Viz i další úryvek z téže řeči pod č. 385.

10. Ale jakmile jsem se dostal sem, sotva se minu cíle, přejdu-li ve své řeči od všeobecných úvah k časové látce.

Třeba dá bůh — kdož ví? — že tě dojmu v nejhlubší duši, promluvív-li; je dobře, když upřímný člověk dá radu.⁸⁶

Tvrdím totiž, že Římané až podnes nezavedli nic tak nedobrého, jako je ona (takřkajíc) divadelní úprava královského zevnějšku, která se provádí vskrytu jako při bohoslužbách, a to, že jste vystaveni na odív (tak) barbary. Vždyť okázalost a pravda se těžko vyskytnou pohromadě. Ty se však horšit nemusíš, protože to není tvou vinou, nýbrž

⁸⁴ Viz pozn. 51^a k č. 242.

⁸⁵ Asi v dálmatských železných dolech.

⁸⁶ Poněkud obměněný citát z Iliady 11, 792n.

těch, kdo s tou chorobou začali a odkázali to zlo budoucím časům k následování. Opravdu, tahle homonost a obava, že se politici, budete-li často viděni, z vás činí zajatce, kteří sami sebe obléhají, co nejméně vidí, slyší co nejméně toho, z čeho se sbírá praktická moudrost, těší se pouze z rozkoší tělesných, a to ještě těch nejmohutnějších, vnímaných hmatem a chutí, a žijí životem mořského měkkýše. Dokud tedy přezíráte člověka, nedosahujete dokonalosti ani lidské. Vždyť ti, s nimiž jste v denním styku a podobně a kteří mohou bez bázně vstupovat do paláce, velitelé a centurioni, ti, ke kterým jste blahosklonní, lidé malého mozku a nízké inteligence, které příroda — podobně jako směnárníci falšující minci — razí vadně, takže darem pro krále se stane člověk tupý, a to (darem) tím větším, čím je tupější, ti se nesmyslně smějí a plácí zároveň, svými pohyby i křiky a vším možným vám dělají šašky, takže společně s vámi svůj čas marí a to duševní temno, které jste si uhnali životem proti přírodě, vám osluzují (ještě) větším zlem. Jejich znetvořené představy i řeči zapadají do vašich uší lépe než filosofická myšlenka z úst vzdělaných a výmluvných. Co se pak tkne prospěchu z toho úžasného vysedávání doma, při kterém rozumným žvlům v lidu nedůvěřujete a jen se před nimi blýskáte, kdežto ty nemoudré k sobě v pouštíte a před nimi se obnažujete, měli byste dobře vědět, že všechno se vzmáhá i bere za své týmiž prostředky. Přehlédneš-li v duchu, kde všude po světě se prostřela čí říše, ať už Parthů nebo Makedonců nebo starých Médů, anebo ta, ve které žijeme, byli to muži z lidu a vojáci, převážně tábořící se svými šíky pod širým nebem a spící na zemi, nepodléhající se o námahy méně a o rozkoše více, kteří rozšířili hranice každého toho panství, lidé nabývající hodnot svou plí, a jakmile se stali předmětem závlsti, sotva by si byli své postavení udrželi, kdyby byli nebyli rozumní. Zřejmě je totiž štěstí břemenem těžším než olovo. Toho, kdo je na sebe vzal, přivede k pádu, není-li náhodou velice silný.

11. Příslib duševní síly dává příroda, splňuje jej cvik. K němu tě, králi, ponouká filosofie, která tě (také) chrání před tím, co by z mé řeči plynulo. Každá věc totiž hyne opakem toho, co ji vytvořilo. Nedoporučuji, aby se král odklonil od oteckých obyčejů římských. Za otecké obyčeje římské však nepokládej to, co se vkradlo do zkaženého státu včera nebo předevčirem, nýbrž to, čím vybudovali říši. Při bohu králů, pověz mi — a zkus mne vyslechnout do konce, vždyť má slova jsou srdcervoucí — kdy byl podle tebe římský stát v lepším stavu? Snad od té doby, co jste samý nach a zlato a co si drahokamy z barbarych hor a moří — jedny dáváte na hlavu, druhé si obouváte, třetími se přepásáváte, jedny na sebe věšíte, jiné připínáte, na jiných sedíte? Vskutku jste se stali přepěstrou podívanou všech barev jako

20. listopadu r. 321 n. l. Adresováno nejspíše náměstkovi prefekta města Říma.

9,21,2. Císař Konstantin Januarinovi. Protože někteří mincovníci rázi potají a zločinně falešnou minci, nechat je známo všem, že na nich spočívá povinnost po takových lidech pátrat, aby vypátrání byli předáni soudům, okamžitě vyzradili na mučidlech své spoluviníky a tak byli vydáni k zaslouženému potrestání. Těm, kdo je budou žalovat, také udělujeme daňovou úlevu, jejíž výše — protože majetky jsou nestějně — námi bude v jednotlivých případech určena. Také otrokům, kteří to udají, udělujeme římské občanství, při čemž jejich cenu obdrží vlastníci z fisku. Pakli kdo z vojáků umožní takové osobě po zatčení uniknout z vězení, bude popraven. Dále: možnost odvolat se budež soukromé osobě odeprěna; spáchá-li však takový zločin vojín nebo (někdo) výše postavený, budež o jeho jméně i hodnosti podána zpráva nám. Bude-li dokázáno, že pán statku nebo domu o tom věděl, bude třeba jej deportovat na ostrov a všechny jeho věci okamžitě zkonfiskovat; byl-li však zločin spáchán bez jeho vědomí, nechť ztratí statek nebo dům, ve kterém byl ten zločin spáchán. Hospodářský zástupce na statku nebo otrok nebo (tamější) obyvatel nebo kolón, který k tomu byl nápomocen, bude stížen hrdelním trestem spolu s pachatelem, přičemž bude statek nebo dům právě tak převeden na fiskus. Pakli pán, který o zločinu původně neví, jej zjistí a oznámí, že byl spáchán, nebude jeho statek nebo dům nikterak vystaven křivdě a zabavení, nýbrž pachatele i jeho pomocníka stihne hrdelní trest. Dáno 12. před prosincovými Kalendami v Římě za druhého konsulátu Caesara Crispa a Caesara Konstantina.

MARNÝ BOJ S INFLACÍ

8. března nejistého roku (343? 352? 356?) n. l. Adresováno Vulcaciu Rufinovi, prefektu pretoria pro Itálii nebo Galie. — Aby odstranili inflaci, k níž došlo za Konstantina (oběh měděných mincí se zvýšil asi šestinásobně), vydali jeho synové Konstančius a Konstans asi r. 342 nové hodnotnější mince, postříbřené měděné tzv. pecuniae maiorinae a měděné nummi centenionales. Ty i ony však brzy zmižely z oběhu, byly prodávány jako zboží a postříbřené dokonce taveny.

pávi, obracejíce na sebe Homérovu kletbu, chitón z kamení.⁸⁷ Vám však ani ten chitón nestačí; vám totiž nelze vkročit ani mezi lidi téže hodnosti do radnice, kdyžkoli zastáváte eponymní úřad,⁸⁸ ani do volebního shromáždění, ani na žádné jiné zasedání, nejste-li zavinutí i v svrchní oděv zrovna takový. A lidé, kteří mají právo vás vidět, k vám jistě vzhlízejí jako k jediným blaženým mezi senátory, ač vy jediná mezi senátory nesete břímě; ba vy se z tohoto nákladu radujete, jako kdyby někdo byl spoután zlatem, ba více, okovy o váze mnoha talentů, a přece by svoje neštěstí ani nevnímal, ani by na to nepřišel, že se s ním nakládá krutě, když je uvržen mezi vězně — tak velice by byl ošálen nákladností svého neštěstí, ačkoli by neměl o nic větší možnost pohybu než ten, kdo má nohy v kládě, v tom nejhorším dřevě. Vy však nesnášíte ani podlahu, ani po přirozené zemi byste se neprošli, naopak, k tomu je třeba nanosit zlatého písku, který vám dopravují ze zámořských pevnin vozy i koráby; a těch, kteří ten násyp rozprašují, je hotové vojsko, ne zrovna malé. Necítíte se totiž královsky, nehýkáte-li i podrážky svých opánků. Daří se vám tedy nyní lépe od té doby, co byli králové obklopeni ceremoniami a co žijete vskrytu jako ještěři, kteří jen těžko, ačli vůbec, vykouknou na světlo, abyste nebyli lidmi usvědčeni, že jste lidé? Anebo tehdy, kdy veleli vojskům mužové žijící mezi ostatními, opálení sluncem a i jinak vybavení prostě a jednoduše, nikoli jako při dithyrambu nebo v tragédii,⁸⁹ (muži) ve spartských čepicích, kterým se chlapi smějí, když je vidí na obrazech a které by ani starci z lidu nepokládali za blažené, ba ve srovnání s vámi dokonce za docela nešťastné? Oni však neodráželi ani asijské, ani evropské barbary obzdiváním svého domu, naopak, nutili svými skutky obezdivat je ten svůj, překračující často (na tažení) proti Parthům Eufrat a proti Getům a Massagetům Istros. Ti si však nyní dali jiná jména, někteří si i uměle přetvořili obličje, aby se zdálo, že ze země vzešlo jiné plémě, nové a nestvůrné; na oplátku přecházejí (řeky), nahánějí hrůzu našim a za mír si vymáhají úplatek,⁹⁰ když nechcě se obrnit silou.⁹¹ Avšak přestaňme nyní, libo-li, srovnávat staré časy s nynějšími, aby se nezdálo, že — když ukazujeme, že čím více získal králův zevnějšek na nádheře, tím více se vzdálil pravdy — pod záminkou varovné řeči vlastně tupíme.

⁸⁷ Il. 3, 57, kde však obláci „kamenný chitón“ znamená být ukamenován; Syneios ovšem myslí skutečný oblek z drahokamů.

⁸⁸ Konsulát; řecký autor jej opisuje pomocí řeckého pojmu. O epónymech viz v rejstříku I. svazku.

⁸⁹ Tj. teatrálně.

⁹⁰ K příslovečnému „uplácení“ Germánů viz č. 437 a 449.

⁹¹ Z Iliady 9, 231.

25. května r. 412 n. l. Adresováno prefektu pretoria Itálie. Týká se křesťanských chrámů. Srv. č. 395—397.

16,2,40. Císaři a Augustové Honorius a Theodosius Melitioví, prefektovi pretoria. Zvážíve obsah (následujícího) rozumného plánu, rozhodli jsme se ve své pečlivé umírněnosti předepsat, od kterých závazků mají být kostely jednotlivých měst jmenovitě pokládány za osvobozené. Předně je tedy třeba odstranit ono ponižující zasahování do (jejich) majetku, tak aby statky zasvěcené potřebám nebeských mystérií nebyly sužovány břemenem sprostých povinností. Žádná pozemková jednotka,¹⁰² která se těší losu takových výsad, ať není vázána proti právu dlužit silnici; ať se od ní nežadá nic mimořádného ani navíc předepsaného; ať se jí neukládá žádná oprava mostů, žádná starost o dopravu; ani zlato, ani ostatní takové věci ať se tam nevy-máhají. Konečně ať se jí nepředpisuje kromě pravidelné dávky žádný úkol, kterého by si náhle vyžádala obtíž nepředvídané nutnosti. Ne-dodrží-li to někdo, buďž po ostrosti přiměřeného trestu, který má podle práva stíhat svatokrádce, ještě poznamenán vyhnanstvím a na doživotí deportován. Dáno 8. před červenými Kalendami v Ravenně za 9. konsulátu Honoria Augusta a za 5. (konsulátu) Theodosia Augusta.

VOJENSKÁ SLUŽBA

DĚDIČNOST VOJENSKÉ POVINNOSTI

29. dubna r. 364 n. l. Termín militia („vojenská služba“) označuje v této době také příslušnost k císařskému úřednímu aparátu, vojensky organizovanému. Viz i č. 380.

7,1,5. Císaři a Augustové Valentinián a Valens. Povolávající k válečné službě a do tábora syny těch, kteří byli v armádě, poskytneme možnost tohoto zaopatření i těm, kteří se věnují zaměstnání pro veřejnost nanejdvůž užitečnému na vojně jiného stupně. Pakliže někteří budou pro slabé zdraví nebo pro tělesnou vadu nebo pro malou povstavu ke službě ve zbrani nezpůsobilí, těm velíme sloužit na jiných úsecích. Neboť jestliže po dosažení věku námi určeného dají přednost

¹⁰² Jako daňový celek, srv. č. 296.

neušlechtilému klidu, budou beze sporu povinni podle svých sil být kuriály, přičemž ti, které nahodilá slabost nebo nemoc nebo narušené tělesné zdraví zeslabí natolik, že nebudou způsobilí ke službě v táboře a na vojně, budou zproštěni starostí o kuriálské povinnosti a dosáhnou osvobození natrvalo atd. Dáno 3. před květnovými Kalendami v Hadriánopoli za konsulátu božského Joviána a Varroniána.

UHÝBÁNÍ VOJENSKÉ POVINNOSTI

27. dubna r. 367 n. l.

7,13,4. Císaři a Augustové Valentinián a Valens Magnovi, náměstkoví pro město Řím. Těm, kteří si usekli prsty, aby se vyhnuli táboru, nechť nedovolí ve smyslu výnosu božského Konstantina tvá rozšafnost hájit se poukazem na zmrzačení ruky; vždyť ti, kteří se sami zmrzačili, mohou být na některém úseku státu (ještě) užiteční. Dáno 5. před květnovými Kalendami za konsulátu Lupicinova a Jovinova.

26. dubna nejistého roku (368? 370? 373?) n. l.

7,13,5. Císaři a Augustové Valentinián a Valens Viventiovi, prefektu pretoria pro Galie. Shledá-li se, že si někdo způsobil tělesné zmrzačení useknutím prstů, aby se vyhnul vojenské přísaze, buďž jednak on sám za trest upálen ohněm, jednak ať jeho pán, který tomu nebrání, je zkrúšen těžkým rozsudkem. Dáno 6. před květnovými Kalendami v Trevíru za konsulátu Augustů Valentiniána a Valenta.

ZBÍHÁNÍ Z ARMÁDY

Srv. i č. 373, 380

26. března r. 365 n. l.

7,18,1. Císaři a Augustové Valentinián a Valens. ... Každý, u koho bude dopaden zběh, ať je si vědom, že je-li drobným vlastním a z nižšího stavu, bude za trest dán do dolů; kdo však má jakékoli vyšší postavení nebo hodnost, věz, že bude pokutován polovinou svého

majetku. Tento trest se týká i úřadu jednoho každého soudce, který snad má v oblasti své působnosti prokázané zběhy a nevyzradí je. Dáno 7. před dubnovými Kalendami v Miláně za konsulátu Augustů Valentiniána a Valenta.

339 KODEX THEODOSIŮV

2. října r. 403 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Itálii.

7,18,14. Císaři a Augustové Arkadius, Honorius a Theodosius. Hadríanovi, prefektu pretoria. Udělujeme provinciálům podle práva dovolení potlačovat zběhy; opovíží-li se tito bránit, kážeme provést, ať už kdekoli, rychlou popravu. Neboť ať si jsou vědomi všichni, že jim bylo uděleno právo vykonat v zájmu společné bezpečnosti na veřejných lupičích a vojenských zběžích jménem veřejnosti pomstu. Budiž však dodržována ta podmínka, že ti branci, s kterými se v přítomné době počítá pro nejbližší daňové období,¹⁰³ mají být trestu ušetřeni, protože musí být do doby zákonem stanovené dodání provinciály k těm oddílům, pro které byli určeni; jinak by statkáři utrpěli škodu poskytováním náhrady za ty, kteří z vojny zběhli, takřka jí ještě ani neokusivše. V těchto věcech sice zachováváme trpělivost, ale na druhé straně nařizujeme, aby všichni, kteří po zmíněném daňovém období a po našem milostivém nařízení tábor a vojnu opustí, byli odsouzeni, a přejeme si, aby jejich ukryvači byli přidrženi k stoupení trestu, který byl určen zákony našeho božského otce. Dáno 6. před říjnovými Nonami za 1. konsulátu našeho pána Theodosia Augusta a Rumorída, slovnutného muže.

ZNEVOLŇOVÁNÍ VÝROBNÍCH KOLEGIÍ

PEKAŘI

Pekaři byli majitelé pekařských dílen, kde pracovali většinou otroci nebo otroci. Jejich hlavním úkolem bylo zásobovat Řím chlebem; také měli na starosti rozdělení chleba zdarma těm, kteří na to měli v jejich obvodu podle úředního seznamu právo. Povinnost být členem pekařského kolegia byla vázána na určité pozemky, a tím dědičná.

¹⁰³ Podklady pro zdanění (tj. soupis všech daňových jednotek) byly obnovovány každých 15 let.

13. srpna r. 319 n. l. Adresováno prefektu pro zásobování Říma.

14,3,1. Císař Konstantin Augustus Profuturovi, prefektovi pro zásobování. Je nutno ohlásit všem pekařům, že jestliže snad někdo měl za záhodno převést své pozemky na jiné proto, aby se pak, maje svůj majetek ukryt, mohl vydávat za nezpůsobilého, jako by na jeho místo měl nastoupit jiný, nic mu nebude tato chytrost ani jeho hnušné výmysly platny, nýbrž zůstane bez jakékoli omluvy ve službách pekární, a jestliže dá některé majetky přepsat na jiné, nebudou (kupitelé) povoláni k výkonu jeho práv. Uvěřejněno o srpnových Idách za 5. konsulátu Konstantina Augusta a za Caesara Licinia.

KODEX THEODOSIŮV 341

6. července r. 355 n. l. Adresováno prefektu města Říma.

14,3,2. Císař Konstancius Augustus Orfitovi, prefektu Města. Uzná-li kdo za dobré oženit se s dcerou pekařovou, budiž vázán povinností k pekárně; jsa pak připoután k pekařové rodině, ať je dokonce nucen také nést (její) břemena. A protože nepostrádatelnou korporaci je nutno podporovat, zakazují pekařům určené patrony odvolávat k povinnostem jiné služby, takže pro příště nesmějí být přidružováni ke korporacím říčních dopravců,¹⁰⁴ tak aby — jiných úkolů zproštění — plnili v horlivosti svobodně myslí jenom tuto povinnost. Dáno před červencovými Nonami v Miláně za konsulátu Arbetionova a Lollíanova.

KODEX THEODOSIŮV 342

2. června (?) r. 364 n. l. Adresováno prefektovi města Říma.

14,3,3. Císaři a Augustové Valentinián a Valens Symmachovi, prefektovi Města. Pozemky venkovské i městské, které drží pekaři podle soukromého práva, nedovolujeme kupovat ani senátorovi, ani císařskému úředníkovi, aniž zapovídáme takovou smlouvu s jinými; kupitelé budou ovšem povoláni k povinnostem prodávšího, přičemž bude o koupi uloženo osvědčení u prefekta pro zásobování. Co se však tkne darování, jsou (ze zákazu) vyňati synové a vnuci, a na totéž

¹⁰⁴ Dopravovali obilí po Tibeře z Ostie do Říma.

V ostatních věcech je prostřední, soběstačný; vyrábí však mnoho vína a vyváží je do oblasti Makedonie a Thrákie.

65. Pak nalezněš ostrov Krétu... Na ní je převeliké město Gortyn, v něm je prý i cirkus; jsou tam mužové náležitě bohatí a vzdělání...

66. Po všech těchto ostrovech přijde ostrov Sicílie, která se liší výborností půdy; rodí totiž Sicílie mnoho plodin a na všechny strany vyváží v hojnosti užitečné zboží, bezpočtu vlny, podobně i potahy. Jsou tam však i mužové bohatí a znají všech věd, řeckých i latinských. Leží tam skvělá města, Syrakusy a Katana, ve kterých se konají pěkné hry v cirku. Mají tam totiž dobrou a silnou zvířata a lidé se baví jejich statečným zápasem.

Anonymus, Popis světa a národů, 22 - 24, 27 - 28, 34, 38 - 44, 47, 49 - 53, 57 - 61, 63 - 66; český překlad v Antika v dokumentech. Sv.2.

Za red. J. Novákové a J. Pečírky. Praha 1961, č.301

Diocletianus

289
...Byl zvolen (císařem) pro svůj důmysl rozhodnutím vojevůdců a tribuna Valerius Diocletianus, velitel osobní stráže, velký muž. Jeho mravy však byly takové:

(2) První zatouží po šatě zdobeném zlatem, po hedvábných a purpurových látkách a po množství perel na ozdabu obuvi. (3) Ačkoliv tyto jeho vlastnosti vybočovaly z občanských zvyklostí a svědčily o pyšné a rozmařilé povaze, byly ve srovnání s jeho ostatními požadavky bezvýznamné. (4) První ze všech po Caligulovi a Domitianovi svolil k tomu, aby ho na veřejnosti oslovovali „pane“, aby mu vzdávali božské počty a nazývali ho bohem. ... (8) I když se nechával oslovovat „pane“, jednal jako otec. Je dobře známo, že jako moudrý muž chtěl ukázat, že větší újmu působí kruté činy než slova.

Aurelius Victor, Kniha o císařích, 39

Constantinus

290
1. (1) Constantinus, vnuk bratra vynikajícího císaře Claudia, byl nejprve vojákem císařské gardy, potom tribunem a nakonec správcem Dalmácií. Diocletianus ho pak ustanovil Caesarem spolu s Galeriem.

...

6. (30) Na památku skvělého vítězství nazval Constantinus Byzantion podle sebe Constantinopolis. Ozdobil je nesmírnou nádherou, jako by to bylo jeho rodiště, a chtěl, aby se vyrovnalo Římu. Získával do něho odevšad obyvatelé a rozdával jim štědrě bohatství, takže vyčerpal téměř všechny císařský majetek. Utvořil zde i senát, druhy v říši, a jeho čle nové měli titul „jasní“.

(31) Potom začal válku s Góty a přispěchal na pomoc Sarmatům, když o to žádali. Zásadou Caesara Constantina přišlo o život asi 100 tisíc Gótů vyhladověním a mrazem. Tehdy získal i rukojmí, mezi nimi i syna krále Ariaka. (32) Když Constantinus uzavřel mír s Góty, obrátil se proti Sarmatům, jejichž spolehlivost byla, jak se ukázalo, pochybná. Ale sarmatští otroci se vzbouřili proti všem svým pánům a vyhnali je. Constantinus se jich ochotně ujal a rozmístil 300 tisíc lidí různého stáří a pohlaví v Thrákii, Skythii, Makedonii a Itálii.

(33) Constantinus byl první křesťan, který byl císařem, nepočítá-li se Philippus, jenž přijal podle mého mínění křesťanství jen proto, aby tisícileté výročí založení Říma bylo svěreno spíše Kristu než pohanským modlám. Od Constantinovy doby jsou však až do dnešního dne stále voleni císařové z řad křesťanů. ... (34) Constantinus provedl změnu spravedlivým a zbožným opatřením, poněvadž rozkázal ediktem zavřít pohanské chrámy, aniž však došlo ke krveprolití.

Anonymus Valesiův, O pivodu císaře Constantina, I, 6

291
(16) Jakmile se Constantinus dověděl, že Řím a Itálie jsou pustošeny, že vojska jsou buď rozprášena, nebo podplacena a že vládnou dva císaři, uzavřel mír a přes Gallii zaútočil na Maxentia. ... (23) Maxentius se stával den ode dne krutější a odešel konečně s velkými obětími z Říma asi devět mil do osady Saxa Rubra. Když byl poražen a přechal zpět do Říma, stal se obětí nástrah, které učinil nepříteli u Mulvijského mostu. Byl zabit při přechodu řeky Tiberu...

(27) Constantinus později velkolepě vyzdobil velký cirk a vybudoval i lázně, jež nezůstávají příliš pozadu za ostatními. (28) Na nejvíce navštěvovaných místech byly postaveny sochy, z nichž většina byla ze zlata nebo ze stříbra.

Aurelius Victor, Kniha o císařích, 40

355

KODEX THEODOSIŮV

8. března r. 334 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Itálii.

14,4,1. Císař Konstantin Augustus Pacatiánovi, prefektu pretoria. Protože korporace obchodníků s vepřovým se zmenšila na málo (členů), nařizujeme, aby v přítomnosti římského lidu prohlásili, kteří byli omluveni, na které to břímě připadlo, aby až to bude veřejně vyúčtováno a vyloženo, bylo jim dáno za vzor lodařství. A tak nechť si uvědomí, že (veřejně) povinnosti podléhají (jen) vlastní majetky těchto obchodníků, a z dvojího at si vyberou jedno: buďto at si poddrží jmění, které podléhá povinnosti dodávat vepřové, a sami at jsou vázáni úkolem vepřové dodávat, anebo at jmenují způsobilé lidi, které chtějí, aby tu povinnost plnili. Nestřípáme totiž nikomu, aby byl v takové věci povinnosti prost. Naopak, jestliže se jí vyhnuli, at už povýšením na čestný úřad nebo jakoukoli chytrostí, každé je povolati nazpět, provést to v přítomnosti a před ušima národa římského a obrátit se v té věci na nás, abychom ztrestali ty, kdo tak protiprávně jednali. Napříště at se nikomu neuděluje od takové povinnosti osvobození, nýbrž at ten, kdo si je po zrušení takového dobrodiní bude dovést vyloudit, podstoupí nebezpečí hrdelní. Dáno 8. před březnovými Idami v Římě za konsulátu Optátova a Paullinova.

356

KODEX THEODOSIŮV

30. října r. 332 n. l.

5,17,1. Císař Augustus Konstantin provinciálům. U kohokoli bude nalezen kolón podléhající cizí pravomoci, ten at ho nejen vrátí na místo jeho příslušnosti, nýbrž at za něho za tu dobu zaplatí daň. I ty kolóny, kteří pomýšlejí na útek, bude záhodno spoutat do želez jako (osoby) otrockého stavu, aby byli nuceni povinnosti, které přísluší svobodným, plnit na podkladě trestu otrockého. Dáno 3. před listopadovými Kalendami za konsulátu Pacatiánova a Hilariánova.

27. ledna r. 365 n. l.

5,19,1. Císaři a Augustové Valentinián a Valens Klearchovi, náměstkovi pro Asii. Je nepochybné, že kolónové nemají právo zcizovat pole, která obdělávají, ba i když mají nějaká vlastní, nesmějí je převádět na jiné (osoby) bez dovolení a vědomí patronů. Dáno 6. před únorovými Kalendami za konsulátu Valentiniánova a Valentova.

358

KODEX THEODOSIŮV

25. října r. 386 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Východ.

5,17,2. Císaři a Augustové Gracián, Valentinián a Theodosius Cynegiovi, prefektu pretoria. Kdokoli kolóna zpod cizí pravomoci buďto svede a přijme k sobě anebo skryje a zatají, budiž donucen za toho, který bude soukromý, zaplatit 6 unci zlata, a za císařského libru zlata. Dáno 8. před listopadovými Kalendami v Konstantinopoli za konsulátu Honoria, nejvznešenějšího principa, a Euodia.

359

KODEX THEODOSIŮV

26. ledna r. 419 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Itálii.

5,18,1. Císaři a Augustové Honorius a Theodosius Palladiovi, prefektu pretoria. Jestliže některý kolón (na pánově statku) narozený nebo inquilinus ze statku odešel (alespoň) před třiceti lety a nebyl — mlčelo-li se o tom nepřetržitě — vyžadován na rodnou půdu zpět, budiž zcela vyloučeno každé obtěžování jeho i toho, kdo ho snad má v držení; týž počet roků budiž podle naší vůle zachováván i pro budoucno. Pakli se některý (tam) příslušný ze statku vzdalil během posledních třiceti let, buďto že uprchl nebo že byl převeden o své vůli nebo byv sveden, a není-li pochyby o jeho stavu, toho každé, nepřipouštějíc námitky, bezodkladně vrátit i s potomstvem na to místo, pro které se narodil. Pakli snad ten, o jehož držení je spor, vzal za své losem smrti, velíme povolat rychlým řízením nazpět do právního svazku s půdou jeho potomstvo s veškerým osobním majetkem i s přírůstky, jako kdyby ten zesnulý byl živ. U žen arci nařizujeme postup jiný. Tedy žcný, o kterých se prokáže, že jsou rodilé (kolónky), ty, opusť-li půdu, ke které patřily, (alespoň) před dvaceti lety, at nejsou vůbec vyžadovány; o ty však, které prokázaneč odesly před vypršením

určené doby a o jejichž stavu není pochyby, nikterak nedovolujeme pány připravít; přitom budíž zachována ta podmínka, že nesmí být odepřena náhradnice s třetinou potomstva, které měla (uprchlice) s cizím kolónem, tak aby také za děti byli poskytnuti náhradníci. Pakli však mešká a žije nikoli na cizím statku, nýbrž ve městech nebo na kterýchkoli místech, kam odešla jako družka muže svobodného a svépřívrného, tu je-li o ni žádáno do určené lhůty, bude záhodno podle starých ustanovení povolati nazpět celou její rodinu. Pokud však žadatelé (o navrácení uprchlíků) pře už zahájili, nařizujeme, aby nebyly zastaveny, pokud se ovšem o každém (držiteli uprchlíků) prokáže, že byl upomenut předepsaným způsobem. Dáno 6. před červencovými Kalendami v Ravenně za konsulátu Monaxiova a Plintova.

360

KODEX JUSTINIÁNŮV

22. července r. 396 (?) n. l.

11, 50, 2. Císaři a Augustové Arkadius a Honorius Nebridioví, komitovi Asie. Kolonové k majetku pouze připísaní jsou sicc svobodní vůči těm, jejichž poddanými je daně nečiní, ale těm, kterým jsou vázání ročními službami a povinností svého stavu, jsou podle všeho dáni takřka v jakési otroctví. Tím méně lze strpět, aby si troufali procesem stíhat ty, jimiž nepochoybně mohou být jakožto svými pány sami zároveň se statky prodáni. Tu volnost pro příště rušíme, aby si nikdo netroufal na soudě jméno pánovo napadat, a ať si uvědomí, že či jsou sami, témuž že patří i všecko jejich. Když totiž bylo přec často rozhodnuto, že žádný kolón nesmí nic ze svého osobního majetku ani prodat, ani jinak zcizit bez vědomí pána statku, jak by se mohl postavit rovným právem proti jeho osobě — on, kterému zákony nedaly svéprávnost ani nad vlastním majetkem, a přiznavše mu právo pouze nabyvat, nikoli také (majetek) převádět, uložily mu i nabyvat, i vlastnit pro pána? Ale ačkoli před civilní soud lidem tohoto druhu přístup proti pánům nebo patronům uzavíráme — s výjimkou nadměrného výběrání dávek, při kterém jim dřívější císařové poskytli možnost v té věci podat stížnost — přece co se tkne veřejnoprávní kriminalní žaloby, neodnímá se jim možnost to zkusit, jde-li o bezpráví spáchané na nich nebo na jejich (rodině).

KOLÓNÍ-UPRCHLÍCI

Viz i č. 356, 358, 359

31. ledna r. 451 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Itálii. V poslední části novely se uzákoňuje znevohlňení mužů a žen bez příslušnosti; zařazujeme ji pro úplnost.

31. Císař Valentinián Augustus Firminovi, prefektu pretoria a patriciovi. Ačkoli to, co zajišťují zákony, se má zachovávat v ryzosti a věrně, sledali jsme, že zákon kdysi vydaný o kolónech (na určitém místě) narozených je některými zlomyslně oslabován. Neboť protože (právo) toho, od koho se poddany vzdávil, se po uplynutí třiceti let promlčuje,¹⁰⁹ tráví (uprchlík) ten určený čas chozením od jednoho k druhému; to má za následek, že ho ztrácí ten, od kterého uprchl, ale že nemůže připadnout ani tomu, ke kterému přišel, a tak ustavičným měněním svého pobytu přestane být tím, čím se narodil, chráně si svobodu, které svým narozením nenabyl, ustavičným utíkáním. Nikdy nebyl nikdo za svou vinu odměněn, jediné kolón; ta věc, která zasluhuje trestu, se začíná stávat výhodnější! Dosti však na tom, že tomu tak bylo dosavad. Neboť protože původní pán je díky závoře zákona vyloučen,¹⁰⁹ velíme, aby (uprchlík) připadl tomu, u koho prokázane dovedší týž stanovený počet roků. Pakliže vzhledem k třicetiletému termínu, a aby byla zmařena účinnost preskripce,^{109a} bydlí stejnou dobu u (dvou) různých pánů, ať si ho přivlastní k otročení podle kolónského práva ten, u kterého bude dověřena ode dne prvního útěku druhá polovina oněch třiceti let; jinak ať připadne jako zisk tomu, u kterého prožil jako toulavý a nevěrný bydlící největší část toho třicetiletí.

Jestliže kolónská žena, která je žadatelem po uplynutí 20 let odepřena,¹⁰⁹ před určenou dobou porodila jaký plod, ten nesmí přijít původnímu pánovi nazmar; je spravedlivé, aby dítě počaté v době, kdy mu žena ještě patřila, se k němu vrátilo, tak aby škoda utrpená ztrátou matky, která nastala během let, byla vyvážena alespoň přivlastněním potomka. Takové případy (však) velíme uzavřít tím, že se poskytnou náhradníci, tak aby nebyly děti odtrhávány od rodičů, což je bezbožné.¹¹⁰ Rovněž si přejeme, aby strana, které patří manžel, vydala (poškozenému) místo manželky náhradnici stejně cennou, aby eventuelně zvrhla zatvřelost pánu přestala usilovat o rozvod, protože i při takových osobách má rodinný cit zůstat netknut a neotřesen. Rozhodně práve jako dřívější ustanovení umožňovala výměnu kolónských žen, tak i pro muže ať platí táž volnost. Tedy výměny už provedené náš zákon stvrzuje. Avšak předcházelo-li nějaké postoupení bez vý-

¹⁰⁹ Podle výnosu pod č. 359.

^{109a} Část žaloby, týkající se promlčení pánova nároku na kolóna.

¹¹⁰ Viz č. 363.

měny osob nebo bude-li provedeno později, ať je neplatné, aby nepřípadli jinému kolónové a jinému vyčerpaný statek.

(Muži) odjinud přišli, zpravidla chudí a nízkého postavení, se dávají některým (pánům) do služeb, aby — předstírajíce vytrvalost v práci a v úsluhách — dostali peníze i oblek, a tak aby unikli špině a nečistotě chudoby. Jakmile pak jsou laskavostí a milosrdenstvím toho, kdo se jich ujal, z tísně svého neštěstí vysvobozeni, tu už sytí, už nic nemyslíce na svou bídu, vyberou si ženy patřící hospodářovi, vynikající obratností, krásou, užitečností; a když se dostaví omrzelost, opouštějí je, neuváživše svůj dřívější stav, ani pouto návyku, ani jak milé jsou děti, a odejdou, aniž jim jaký zákon brání. Tedy jestliže se někdo, kdo nenáleží ať už jakýmkoli způsobem žádnému městu, uchýlí na číkoli pozemek venkovský nebo městský a bude-li se chtít spojit s ženou někomu patřící, ať se úředně přihlásí, kde se rozhodl bydlet, aby — ježto zde bude toto předběžné pouto — nemohl ani opustit bydliště, které se mu zalíbilo, ani ukončit soužití s ženou; podá-li takovou přihlášku, ať zůstane svobodným, ale ať nemá volnost odejít. Stejným zákonem přikazují zavázat svobodné ženy, tak aby těm, které si přály a zvolily spojení s otroky nebo s kolóny, nebylo dovoleno odejít. Jejich děti, nedošlo-li předtím k varování,^{110a} ať zůstanou jako kolónové pod pravomocí a ve vlastnictví toho, u koho byly či jsou zplozeny; jestliže se však narodí po varování, pokládáme je po císařských dobrozdáních za otroky, tak aby, jak bylo řečeno, ty prvé navždycky poutala povinnost kolónovská, ty druhé stav otrocký, náš nejdražší a nejmilejší otce Fírmince. Nejjasnější a vynikající tvoje velikost to zařídí, aby toto pravidlo všeobecného ustanovení bylo vyvčšením vyhlášek uvedeno ve známost všem. Dáno před únorovými Kalendami v Římě. Došlo 3. před únorovými Nonami. V Římě. Vyvčšeno na náměstí Trajánově za konsulátu slovutného muže Adelfia.

OTROCI

Viz i č. 384, str. 530 a 532 (zajetí a prodej do otroctví), 301, str. 464n. (vývoz otroků), 307, str. 479, a č. 385, str. 534 (měštit otroci), 300, 313, 317, 329, 331, 361, 402 (otroci v císařských výnosech), 400 (otroci heretikové)

362

KODEX THEODOSIŮV

18. dubna r. 326 nebo 329 n. l.

9,12,2. Císař Konstantin Augustus Makrobiovi. Kdykoli bude mít bičování ze strany pánů pro otroky takový následek, že zemrou, jsou

^{110a} Pán otroka nebo kolóna mohl ženu předem upozornit, jaké právní následky bude takové spojení mít.

viny prostí ti, kteří chtěli, trestajíc špatné vlastnosti, vstúpit svým služebníkům lepší. A nepřejeme si, aby se při takovém skutku — při němž je v zájmu pánově mít otroka ve svém vlastnictví živého a zdravého — zkoumalo, byl-li trest provádněn s úmyslem zabít člověka nebo prostě. Stanovíme totiž, že v případě otrokova úmrtí nemá být pán prohlášen za vinna vraždou, kdykoli uplatňuje svou domácí moc nad ním skrze prosté vysílání.¹¹¹ Jestliže tedy někdy otroci pod ranami jakožto kárnými prostředky z osudové nutnosti sejdou se světa, ať se páni neobávají žádného vyšetřování. Dáno 14. před květnovými Kalendami v Sirmiu za 7. konsulátu Konstantina Augusta a za Konsulancia Caesara.

KODEX THEODOSIŮV

363

29. dubna r. 325 (?) n. l. Srv. podobný předpis o kolónech pod č. 361, str. 513.

2,25,1. Císař Konstantin Augustus Gerulovi, účetnímu tří provincií. Na Sardinii na pozemcích císařských aneb emfiteutických,¹¹² rozdělených nyní mezi různé majitele, mělo být dělení vlastnictví provedeno tak, aby u jednoho každého vlastníka zůstalo pokrevní příbuzenstvo otroků pospolu. Vždyť kdo by to snesl, aby byly odlučovány děti od rodičů, sestry od bratrů a od mužů manželky? Proto ti, kteří otroky rozloučili a rozebrali si je pod rozličnou pravomoc, ať jsou donuceni opět je spojit vjedno; a pokud někomu ubudou otroci kvůli znovuspojení příbuzných, ať ten, kdo jich nabude, za ně dá otroky náhradní. A dběj o to, aby od nynějška už nebylo v provincii pro trhání otrockých svazků žádná stížnost. Dáno 3. před květnovými Kalendami za konsulátu Proculova a Paulinova.

PRODÁVÁNÍ DĚTÍ DO OTROCTVÍ

KODEX THEODOSIŮV

364

11. března r. 391 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Východ.

3,3,1. Císaři a Augustové Valentinián, Theodosius a Arkadius Taťianovi, prefektu pretoria. Všichni ti, které uvrhlo bídné postavení

¹¹¹ Spojené s mučením. Pán měl nad otrokem soudní i trestní pravomoc.

¹¹² Emfiteusis (řecky „osázení“) byl dlouhodobý nájem císařských pozemků spojený s povinností meliorace; v rámci nájemní doby byly pozemky v rodině nájemcově dědičné.

rodičů, sluháčících obživu, do otroctví, nechtě jsou převedeni ve svůj původní stav, mezi svobodně zrozené. Koho ovšem ten svobodně zrozený během dosti dlouhé doby svým otročením uspokojil,^{112a} nemá žádat náhradu ve výši jeho ceny. Dáno 5. před březnovými Idami v Miláně za konsulátu Tatiána a Symmachova.

PATROCINIUM

Počínajíc 4. stoletím n. l. uchylovali se daňní vysávaní zemědělci pod ochranu mocných velkostakářů-hodnostářů a stávali se fakticky jejich „poddanými“. Tito patroni je za to svým patrociniem chránili před zvůli daňových výběrčí. Viz i č. 283 a 367, str. 520.

365

KODEX THEODOSIŮV

4. února r. 360 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Východ.

11,24,1. Císař Konstancius Augustus a Julián Caesar Elpidioví. Hlásil jsi, že množství kolónů umístěných v Egyptě se uchlýtilo pod patrociniem těch, kteří se opírají o rozmanité hodnosti, také (pohraničních) velitelů. Všecky tedy, kteří si prokázane toudají tolik, že jim poskytnou úkryt a slibem ochrany jim uzavírají cestu k plnění svaté povinnosti, velíme donutit, aby právě oni zaplatili pohledávky, které (zatím) odvedli do majetku fisku z vlastních prostředků vesničané, z jejichž společenství tamti odešli. Také ty, které patrně přijali ve svou ochranu, dej zpod jejich patrocinia vyloučit. Dáno den před únorovými Nonami v Konstantinopoli za 10. konsulátu Konstancia Augusta a za 3. (konsulátu) Juliána Caesara.

366

KODEX THEODOSIŮV

25. května r. 399 n. l. Adresováno prefektu pretoria pro Východ.

11,24,5. Císaři a Augustové Arkadius a Honorius Eutychiánovi, prefektu pretoria. Necht vezme na vědomí tvoje vzácnost, že k těm zákonům, které byly vyhlášeny jménem jiných principů o zákazu patrocinia, jsme my přidali přísnější trest, totiž aby, zjistí-li se o kom, že poskytuje zemědělcům aneb vesničanům s vlastním majetkem patrociniem, byly mu jeho vlastní prostředky odňaty; rovněž ti země-

^{112a} Tj. kdo už vytěžil z otrokovy práce alespoň tolik, kolik ho otrok stál.

dělci, kteří si vyhledali patrociniem a utekli se k němu, ať jsou ztrestáni ztrátou svých pozemků. Dáno 8. před červencovými Kalendami v Konstantinopoli za konsulátu Theodora, slovnutného muže.

ZBÍDAČENÍ ŠIROKÝCH MAS

SALVIANUS, O BOŽÍM ŘÍZENÍ

367

Autor, křesťan, narozený pravděpodobně v Trevíru, žil dočasně pod dojmem zpusošení a úpadku Galie mezi mlichy na ostrůvku Lero při jižním pobřeží Francie; později byl presbyterem v Marselle. Cílem jeho spisu bylo dokázat, že křesťanský bůh řídí svět dobře; přítomné neštěstí Římanů je podle něho trestem za jejich hrůšný život, úspěchy barbarů jsou naopak odměnou za jejich mravní nezkaženost. Salviánovo líčení poměrů v Galii, třebaže silně tendenční, vychází z prožitě historické skutečnosti. Spis vznikl někdy kolem r. 440 n. l.

5,15. Co se tkne způsobu života u Gótů nebo u Vandálů, v čem je dokážeme předčít nebo se jim alespoň vyrovnat? Mám-li napřed ho-vořit o citu a lásce, kterou Pán prohlašuje za ctnost hlavní a kterou nejen ve všech svatých písmech, ale i osobně doporučuje, řka: „Podle toho se pozná, že jste moji žáci, když se budete navzájem milovat.“¹¹³ (tedy) skoro všichni barbari, kteří patří do jednoho kmene a pod téhož krále, se navzájem milují; Římané se téměř všichni navzájem pronásledují. . . . 17. Co říci dále o tom, jak je to ukruté, jak plynoucí z této popsáné bezbožnosti, jak cizí barbarům a jak běžné u Římanů, že jeden druhého (takřkajíc) vyvlastňuje zdaňováním? Vlastně ne jeden druhého; vždyť to by bylo méně nesnesitelné, kdyby každý trpěl to, co (sám) učinil; tíživější je to, že jich je obrovský počet vyvlastňován od několika, pro které jsou veřejně daně soukromou kořistí, kteří si z položek dluhovaných státu dělají osobní výdělky, a to nejen ti nejvýše postavení, ale skoro (všichni) v postavení nejnižším, nejen soudcové, nýbrž i (orgány) soudcům podřízené. 18. Jsou (vůbec) nějaká města nebo třeba jen municipia a vesnice, kde by nebylo tolik tyranů, kolik kuriálů?

Utiskovaným nikdo nepomůže, dokonce ani křesťanští kněží.

21. Mezitím jsou olupováni chudí, vdovy lkají, šlape se po sirotcích, takže dokonce mnozí z nich, a to lidé nikterak nízkého původu, kterým se dostalo ušlechtilého vzdělání, prchají k nepřátelům, aby pod tla-

¹¹³ Evangelium Janovo 13, 35.